

σκαφῆς τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου, ὡς καὶ τῶν προσκομμάτων εἰς ὅσα εἶχε προσκρούσει. Ὑπὸ τὴν τυραννίαν ἦν τις τὰ πάντα ταπεινοὶ καὶ σμικρύνει, τὸ στάδιον ἐν ᾧ ἐδολιχοδρόμουν αἱ Μοῦσαι ἐπωλήθη ὡς ἀγρὸς σιτοφόρος, καὶ ἀπητείτο νὰ εξαγορασθῇ δι' ἀργυρίου τὸ ἀνεκτίμητον τοῦτο ἔδαφος τῆς αἰωνιότητος. Τοῦτο ἐγένετο. Ὁ ἀγρὸς, ὡς καὶ πέρυσιν εἶχον ἀγγεῖλαι, ἐξπυράσθη, καὶ ἡ ἀνασκαφὴ ἤρχισε κατὰ τὸ λήξαν ἔτος δαπάνη τῆς Ἑταιρίας. Ἀλλὰ μετὰ διαφόρους ἀποπειράς, λυπηρὰ βεβαιότης διεδέχθη τὰς παλαιὰς προσδοκίας μας. Ἀς ἐλπίσωμεν ὅτι οἱ δουλικοὶ χρόνοι δὲν κατίσχυσαν καὶ τῆς ἑλληνικῆς εὐφυΐας, καὶ ὅτι νέοι πρυτάνεις ποιήσεως θέλουσιν ἀνεγείρει νέους τῆς δραματικῆς θρόνους εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀλλὰ τὸ ἀρχαῖον θέατρον δὲν ὑπάρχει πλέον! Τάφοι βαθέως ἀνορυχθεῖσαι πρὸς πολλὰς διευθύνσεις, ἀνεκάλυψαν πανταχοῦ καταστροφὴν, πανταχοῦ τὸν γυμνὸν βράχον μαρτυροῦντα ὅτι ἐξέλιπε μέχρις ἔχρους τὸ μέγα σχολεῖον ἐν ᾧ ἐξπυγενίζετο ὁ λαὸς ὁ ἐξευγενίσας τὴν οἰκουμένην. Οἱ σατράπαι κατέστρεψαν τὰ μνημεῖά μας διὰ νὰ οἰκοδομήσωσι φρούρια καὶ ἀνάκτορα· ἐπρεπε νὰ καταστρέψωσι καὶ τὸ ἔθνικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων, καὶ αἱ οἰκοδομαὶ των ἤθελον εἶσθαι πάγια. « (Ἔτ. 1841, σελ. 120) ».

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 20 Μαΐου 1862.

A. P. ΡΑΓΚΑΒΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Βιογραφία τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν τῆς Ἰταλίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Γ. Ε. Μαυρογιάννη.

Δύο εἰσὶν αἱ πρότισται καὶ μᾶλλον ἀναπόφευκτοι ιδιότητες δοκίμου μεταφραστοῦ· ἡ μὲν νὰ κατέχη καλῶς ἀμφοτέρως τὰς γλώσσας, τὴν ἐξ ἧς καὶ τὴν εἰς ἣν μεταφράζει, ἡ δὲ νὰ γνωρίζῃ τὸ ἀντικείμενον περὶ οὗ τὸ μεταφραζόμενον πραγματεύεται. Ὅτι ἀμφότερα ταῦτα τὰ προσόντα κέκτηται εἰς μέγαν βαθμὸν ὁ μεταφραστὴς τοῦ ἀνωτέρω βιβλίου θὰ ἦν περιττὸν νὰ τὸ εἰπῶμεν ἐνταῦθα, ἂν ὁ Κ. Μαυρογιάννης ἦτο κατ' ἀξίαν, καὶ ἀναλόγως τῶν παντοίων πλεονεκτημάτων του γνωστὸς εἰς τὸ πανελλήνιον. Ποιητὴς χαριέστατα ἔργα παραγαγὼν, ἐν αἷς ἀρκούμεθα ἀναφέροντες τὴν ἐν τῷ ποιητικῷ ἀγῶνι ἐπαινεθεῖσάν ποτε *Φροσύνην*, καὶ τὸ μικρὸν ἀριστοῦργημα, τὸν *Ναύτην τοῦ Ἰορίου*, δημοσιογράφος εὐφυὲς, εὐφραδὴς,

συνετὸς, μετριοπαθὴς, καὶ ὑπ' ἀδόλου ἐμπνεόμενος πατριωτισμοῦ, ζωγράφος ἐμπειρὸς καὶ φιλόκαλος, κέκτηται ἐπὶ πᾶσι τὸ πρότιστον γνώρισμα τῆς χρηστότητος καὶ τῆς ἀληθοῦς ἀξίας, τὴν μετριοφροσύνην, διὸ καὶ κατ' ἀξίαν μέχρι τοῦδε δὲν ἐξετιμήθη· διότι ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡμῶν ἐκεῖνος μάλιστα τιμᾶται ὅστις μάλιστα ἐπιδείκνυται, περιφρονεῖται δὲ καὶ παραγνωρίζεται ὅστις δὲν ἀναβῇ εἰς τὰς στέγας, φωνάζων στεντόριον τὸν ἴδιον πανηγυρικόν. Φιλολόγος λοιπὸν καὶ ζωγράφος συνάμα, ὁ Κ. Μαυρογιάννης ἦν παντὸς ἄλλου καταλληλότερος ὅπως ἐπιτύχῃ, καὶ ἐπέτυχε πληρέστατα εἰς τὴν μετάφρασιν βιβλίου συγγραφέντος ὑπὸ ἐπιστῆμων φιλολόγων, καὶ περιέχοντος τὰς βιογραφίας τῶν πρώτων ζωγράφων τῆς Ἰταλίας. Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου ἐπαγγέλλεται πάντας τοὺς καλλιτέχνας, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ Βενβενούτου Κελλίνη, καὶ κατὰ μέρος τοῦ Μιχ. Ἀγγέλου, πάντες οἱ λοιποὶ περὶ ὧν πραγματεύεται εἰσὶ ζωγράφοι, διότι ἐν Ἰταλίᾳ ἡ ζωγραφικὴ κυρίως ἐκαλλιεργήθη εἰς βαθμὸν ἐξαισίον.

Ἡ χρησιμότης τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι περιττὸν νὰ καταδειχθῇ, διότι τίς ἐστὶν ὁ μὴ ἀναγνωρίζων τὴν καλλιτεχνίαν ὡς ἐν τῶν εὐγενεστέρων ἐντροφημάτων τῶν ἐξπυγενισμένων κοινωνιῶν, καὶ ὁ μὴ ἐννοῶν ὅτι, καὶ τοὶ στερούμενοι ἡμεῖς εἰσέτι Μουσεῖων, ἀλλὰ καταταττόμεναι μεταξὺ τῶν ἐθνῶν ἅτινα ζῶσιν ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ τῆς νέας καλλιτεχνίας, εἶναι ἄτοπον νὰ εὕρισκώμεθα ἐν πληρεστάτῃ ἀγνοίᾳ τῶν ἀριστουργημάτων αὐτῆς, καὶ τῶν παραγαγόντων αὐτὰ ἐνδόξων ἀνδρῶν; Τὸ κενὸν τοῦτο παρ' ἡμῖν ἀναπληροῦν ἡ μετάφρασις τοῦ Κ. Μαυρογιάννη, ἣν διὰ τὴν ἀξιολογότητά αὐτῆς συνιστῶμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας. Ἐπλούτισε δ' ὁ μεταφραστὴς τὸ βιβλίον του καὶ διὰ τεσσάρων ἀξιολόγων εἰκόνων τοῦ Κιμαβύου τοῦ Λεονάρδου Βιντζίου, τοῦ Ραφαήλου καὶ τοῦ Τιτιανού, αἱ ἐχάραξεν ὁ ἐπιδεξιότατος ξυλογράφος Κ. Σκιαδόπουλος, ἄλλο οὗτος παράδειγμα ὅτι ἡ σιωπῶσα καὶ ἡσυχίαν ἄγουσα ἱκανότης παραγνωρίζεται παρ' ἡμῖν. Ἡ τύχη τοῦ Κ. Σκιαδοπούλου, ἐπειδὴ ἐνέπεσεν εἰς τὸν κάλαμόν μας, μᾶς φέρει πῶς εἰς τὴν μνήμην τὰ ἱστορούμενα περὶ τινῶν πιθῆκων, οἵτινες, τὸν ἀμφορέα ἐπὶ τοῦ ὤμου, ἀπέρχονται εἰς πηγὴν, καὶ ὡς νοημονέστατοι ὑπηρετοὶ πληροῦσιν αὐτὸν ὕδατος, καὶ ἐπανερχονται ἔπειτα εἰς τὴν οἰκίαν, ὥστε εἶναι χαρὰ νὰ τοὺς βλέπῃς. Ἀλλὰ μόλις φθάντες εἰς τῆς οἰκίας τὴν θύραν, ρίπτουσι τὸν ἀμφορέα κατὰ γῆς καὶ τὸν θραύουσι, τὴν καταγωγὴν των οὕτως ἀποδεικνύοντες. Καὶ ἡμεῖς ἐπέμψαμεν τὸν Κ. Σκιαδόπουλον εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἐξεπαιδεύθη οὕτως, ὥστε καὶ τὰ ἀριστα τῶν Παρισίων ἐργοστάσια θὰ ἐτιμῶν τὰ ἔργα του, καὶ ἔπειτα, μετὰ τόσῃ δαπάνῃ καὶ τοσούτους ἀγῶνας ἐπανελθόντα εἰς τὴν Ἑλλάδα,

τὸν προοριζόμενον ἔργασίας καὶ πόρου, καὶ ὡς λησμονοῦντες ὅτι ἡ ξυλογραφία εἶναι τὸ πρῶτιστον καὶ ἄριστον διδασκτικὸν βοήθημα τοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι ἡ ἰδιωτικὴ βιομηχανία δὲν συνήλυσεν εἰσέτι νὰ ποιῇται χρῆσιν αὐτῆς.

Ἀλλ' ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸ βιβλίον, ἢ μάλλον εἰς τὸν μεταφραστὴν, ὅστις ἐν τῷ προοιμίῳ του, πλὴν τοῦ σκοποῦ τῆς μεταφράσεως ὃν ἀνωτέρω ὑπεδείξα-

τα ἰσχυρῶς συντείνουσιν εἰς ἐξέγερσιν τῆς φιλοτιμίας, ἀλλὰ διότι φρονοῦμεν ὅτι πρὸς εὐδόωσιν καὶ πρόσδον τῆς καλλιτεχνίας, πλὴν τῆς φιλοτιμίας ἀπαιτοῦνται καὶ ἄλλαι τινὲς συνθήκαι, ὧν μέχρι τοῦδε κατὰ μέγα μέρος στερεῖται ἡ Ἑλλάς. Ἡ καλλιτεχνία εἶναι τὸ ἄνθος τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας καὶ τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος, καὶ τότε μόνον θάλλει, ὅταν τὸ στέλεχος εὐρωσθῇ, μόνον δὲ τότε καρπύσῃ.

Βερχέλλιος Τιτιανός.

μεν, λέγει ὅτι εἶχε καὶ ἄλλον, νὰ διεγείρῃ τὴν ἀμιλλαν εἰς τοὺς ἡμετέρους νέους, τοὺς ἀποδυόμενους εἰς τὸ ἐκπαιδεῖσθαι τῆς καλλιτεχνίας στάδιον, θέτων ὑπ' ὄψιν αὐτῶν, ὡς ὑψηλὰ παραδείγματα, τὰς βιογραφίας τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες διὰ τοσοῦτων πόνων καὶ μόχθων ἔφθασαν εἰς τὸ καλλιτεχνικὸν ἐκείνο σημεῖον, πέραν τοῦ ὁποίου εἶναι ἄδηλον ἂν θὰ δυνηθῇ ἡ ἀνθρωπότης νὰ προβῇ εἰς τὸ μέλλον.

Τὸν σκοπὸν τοῦτον παρελείψαμεν, ἢ τοῦλάχιστον δὲν κατεδείξαμεν ὡς τὸν πρῶτιστον, οὐχὶ διότι δὲν πιστεύομεν ὅτι τὰ χρηστὰ καὶ μεγάλα παραδείγμα-

ρα, ὅταν ὑπὸ τοῦ πλοῦτου ἀρδένηται. Εἰς δὲ χώραν ὡς τὴν Ἑλλάδα, μόλις ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀνακνιπτοῦσαν, δὲν ἀμειβάλλομεν μὲν ὅτι ὑπὸ τὴν χρυσὴν αὐτῆς οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν διακνίγη αὐτῆς ἀτμοσφαῖραν γεννῶνται ἐτι δυνάμει Πραξιτέλεις καὶ Ἀπελλεῖς; ἀλλ' ὅταν γλίσχρους ἔχωμεν τοὺς πόρους πρὸς ἀνικοδόμησιν καὶ αὐτῶν τῶν καταρρέοντων ἡμῶν τοίχων καὶ τῶν ἀστέγων ἡμῶν οἰκιῶν, πῶς νὰ θέλωμεν νὰ καλύπτωμεν τοὺς τοίχους ἡμῶν δι' εἰκότων, καὶ τὰς στέγας ἡμῶν διὰ ξαπνομάτων; Ἄνευ δὲ τούτων πῶς νὰ ζήσῃ ἡ τέχνη, καὶ τίς ἔσται ἡ κλήσις αὐτῆς;

Ναί, θέλει ἔλθει καὶ αὐτῆς ἡ ἡμέρα, καὶ πᾶσα πρόδος τυχὸν γινομένη ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡμῶν μᾶς πλησιάζει αὐτῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον· ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα τεχνητῶς νὰ ἐπισπεύσωμεν αὐτῆς τὴν ἀνατολήν· Ἀρκεῖ δ' ὀρθῶς νὰ διευθύνωμεν τὰ πρῶτα αὐτῆς δοκίμια, ὥστε ὅταν φθάσῃ ἡ ὥρα γενναϊότερον εἰς αὐτὴν νὰ ἐπιδοθῶμεν, νὰ μὴ εὐρεθῶμεν ὅλως νηπιάζοντες καὶ ἀπαρασκευάστοι.

Ἀλλὰ τίς εἶναι αὕτη ἡ διεύθυνσις ἣν ἐρετὸν εἶναι ἀπὸ τοῦδε νὰ δώσωμεν εἰς τὰς πρώτας ἀποπειράς τῆς τέχνης, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ὀριστικὴν πορείαν αὐτῆς; Ἰδοὺ τί περὶ τούτου πρεσβεύει ὁ μεταφραστὴς·

« Ὁ διασωθεὶς βυζαντινὸς τύπος, περιβαλλόμενος θρησκευτικὴν τινα καὶ ἀρχαϊκὴν ἱερότητα, διέστρεψεν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ καλλιτεχνικὸν τοῦ Ἑλλήνος αἰσθημα, καὶ ἤδη μεγάλως παρεμποδίζει τὴν παρ' ἡμῶν ἀνάπτυξιν τῆς ἀληθοῦς τέχνης. Τοῦτο λέγομεν λαλοῦντες περὶ γραφικῆς, διότι καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν γλυπτικὴν καὶ λοιπὰς πλαστικὰς τέχνας, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχομεν περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀναπτύξεώς των. Ἡ γλυπτικὴ, ἡ τέχνη αὕτη τοῦ Φειδίου καὶ Πραξιτέλους, ἡ τοσαῦτα ἀριστουργήματα παραγαγούσα εἰς τὸν κόσμον κατὰ τοὺς ὠραίους ἐκείνους χρόνους, κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν ἀμειλίκτων ἐχθρῶν τοῦ πολυθεϊσμοῦ, καὶ ἀπεβλήθη τοῦ ναοῦ ὑπὸ τῶν σφόδρα ζηλωτῶν χριστιανῶν. Εὐτυχῶς οἱ μανιακοὶ ἐκεῖνοι καὶ ἀπειρόκαλοι εἰκονοκλάσται δὲν κατώρθωσαν καὶ τὴν τῆς γραφικῆς ἔξωσιν, καὶ οὕτως ἀφέθη τοῦλάχιστον εἰς τὴν τέχνην τοῦ Ἀπελλοῦς ἐλευθέρως μικρά τις γωνία ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εὗρε τὴν γραφικὴν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς κατὰπτωσιν, καὶ ἴσως διὰ τοῦτο συγκατετέθη νὰ τὴν παραλάβῃ ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῶν διανοημάτων τῆς ἀποβλέψασα δὲ ἡ ζηλότυπος αὕτη δέσποινα εἰς τὸ ἰσχνὸν καὶ ξηρὸν καὶ ἄχρουν τῶν ἐργῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐσυγχώρησεν εἰς αὐτὴν νὰ ζῇ πενιχρὸν ὅλως βίον. Ἦδη, μετὰ τοσούτων αἰώνων παρέλευσιν, διατελοῦμεν εἰς τὴν αὐτὴν σχεδὸν κατὰστασιν, καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀπαιτεῖται γίγας τις ἴσος τῷ Ῥαφαήλῳ, ὅστις νὰ ἐπαναφέρῃ τὰς περὶ τέχνης ἰδέας μας εἰς τι σημεῖον ἀνάλογον τῆς ἡμετέρας φύσεως. Παράδοξον ἀληθῶς πρᾶγμα! Εἰς τὴν γῆν ἐκείνην ὅπου ἄλλοτε ὁ Φειδίας ἐφιλοτέχνησε τὸν Ὀλύμπιον Δία του, ὅπου ὁ Πραξιτέλης ἐδημιούργησε τὴν Κνιδίαν Ἀφροδίτην του, καὶ ὁ Ἀπελλῆς ἐζωγράφησε τὴν ἀναδυομένην τοῦ ἔρωτος μητέρα, σήμερον θαυμάζονται τὰ ἔργα τοῦ Πανσελήνου καὶ ἄλλων ἀφανῶν τοῦ ἀγίου Ὄρους ἁγιογράφων! Δὲν ἀναπνέομεν ἄρα γε τὸν αὐτὸν μὲ ἐκείνους ἀέρα; δὲν ζῶμεν ὑπὸ τὸν αὐτὸν οὐρανόν, δὲν θερμαινόμεθα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἡλίου, καὶ ἡ ποικιλία τῆς αὐτῆς φύσεως δὲν περικυκλοῖ ἡμᾶς ἀπανταχόθεν; » (σελ. β' γ')

Πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην ὁμολογοῦμεν ὅτι διαφωνοῦμεν ἐλίγον. Ὅτι ὁ Κ. Μαυρογιάννης, ἐμπειρος καὶ πεπαιδευμένος ζωγράφος, εὐαρεστεῖται μᾶλλον εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ Ῥαφαήλου ἢ εἰς τὰς τοῦ Πανσελήνου, εἶναι λίαν καταληπτὸν καὶ εὐλογον. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ θρησκευτικῶν παραστάσεων, ἡ καλλιτεχνία εἶναι μέσον μόνον καὶ σκοπὸς δευτερεύων, ὁ δὲ πρωτεύων εἶναι ἡ ἀνάτασις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ἡ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, ἡ θρησκεία τέλος, ἡ ὑψίστη καὶ εὐγενεστάτη ἀνάγκη καὶ τὸ ὑπέρτατον συμφέρον τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐπομένον εἶναι ἄρα ὅτι εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας ἡ καλλιτεχνία, ἐν ὑπηρετίᾳ μέρει πρέπει ν' ἀκολουθῇ, ἀδιάφορον ἂν καὶ πρὸς βλάβην τῆς, τῆς θρησκείας τὰς ἀξιώσεις. Ὡστε μελέτης ἄξιον εἶναι ἂν ἡ ἡμετέρα λατρεία πρέπῃ ὥς ἐκ τῆς φύσεώς της νὰ προτιμᾷ τὰ ἔργα τῆς ἰταλικῆς ἢ τὰ τῆς βυζαντινῆς σχολῆς.

Ἄν ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς κατασκευῆς τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιαστικῶν εἰκόνων ἦν ἡ παράστασις τοῦ ὑπερτάτου καλοῦ, τότε οὐδαίς ἤθελεν ἀμφισβητήσῃ ὅτι ἀπολεσθέντων ἀνεπιστρεπτὶ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Ἀπελλοῦς καὶ τοῦ Πολυγνώτου, τὴν ἐντέλειαν αὐτοῦ οὐδαμοῦ δυνάμεθα νὰ σπουδάσωμεν μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ἰταλικῇ σχολῇ. Ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον θρησκευμα δὲν εἶναι οἷον τὸ τῶν προγόνων ἡμῶν. Ἐν ἐκείνῳ αἱ Θεοὶ ἦσαν ἀνθρωπόμορφοι, καὶ εἶχον ἱστορίαν καὶ πάθη ἀνθρώπινα. Τὸ πρόβλημα ἐπομένως τοῦ καλλιτέχνου ἦν τότε, πλάττων αὐτοὺς, νὰ παρίσταῖ ἀνθρώπους ἔχοντας Θεῶν ἑκφρασιν καὶ μορφάς. Ἀλλὰ παρ' ἡμῶν ὁ Θεὸς εἶναι ἄυλος, μορφήν μὴ ὑποδεδυμένος, οἱ δ' ἅγιοι εἰσὶν ἄνθρωποι, οὐχὶ Θεοί, οὐδὲ θεοῦ κάλλους ἀξίωσιν ἔχοντες, μόνον δ' ἐπ' ἀρετῇ διαπρέποντες, καὶ ταύτη κυρίως τῇ εὐσεβείᾳ, μητρὶ καὶ κέντρῳ πασῶν τῶν λοιπῶν. Πᾶσαι αἱ πράξεις αὐτῶν, ὅσας εἰς γινωστοὶ καὶ διὰ ῥητῶν πράξεων, εἰς τὸν Θεὸν ἀναφέρονται, καὶ ἐκ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης πηγάζουσιν, ὥστε εἶναι ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἠθικοῦ αἰσθηματος ἀντανάκλασις, καὶ διὰ τοῦτο ἀνεπίδεκτοι ποικίλης καλλιτεχνικῆς διαπλάσεως. Σχεδὸν δὲ τὰ αὐτὰ δύνανται νὰ ῥηθῶσι περὶ τῆς τεχνικῆς διαμορφώσεως, οὐ μόνον τῆς Θεοτόκου, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὅστις παρέστη ἐπὶ τῆς γῆς οὐχὶ ὡς Θεός, ἀλλ' ὡς υἱὸς ἀνθρώπου, ὡς ἂν μόνον κατὰ τὴν ἀγιότητα διέφερε τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἐκκλησία ἡμῶν καθ' ἑαυτήν, καὶ ὡς ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἰδεῶν αἰτινες εἰσὶν αὐτῇ ἰδίαι, οὐδόλως ἐπαγγέλλεται ὅτι ἀποκρούει τὸ ἄσχημον, ὡς ὠφελεῖ ν' ἀποκρούῃ αὐτὸ ἡ πολυθεΐα, ὡς, ἐνεκα τῆς φύσεως αὐτῆς ἀποκρούει αὐτὸ ἡ καλλιτεχνία. Ἡ παράστασις ἐξόχου ἀνθρωπίνης καλλονῆς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἴσως μάλιστα καὶ νὰ συνταράττῃ κατὰ τι τὴν ἐκτενῆ θρησκευτικὴν εὐλάβειαν,

καὶ τὴν ἀπὸ τῶν γηίνων πρὸς τὰς ὅλως ἀόλους θεωρίας ἐντελῆ ἀφαίρεσιν τῆς ψυχῆς. Τὸ ἀρχαῖον καλλιτέχνημα ἀπέδλεπεν εἰς τὸ νὰ ὑψώσῃ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν αἴσθησιν διὰ τοῦ ὑπερτάτου γηίνου κάλλους εἰς τὴν πηγὴν πάσης καλλονῆς, τὴν θεότητα, ἐν ᾗ ἡ εἰκὼν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ εἶναι ἀπλῆ νύξιν, σχεδὸν ἀπλοῦν σύμβολον, ἀναπολοῦν εἰς τὴν μνήμην τὰς ἀρετὰς τοῦ ἁγίου, οὗ φέρει τὸ ὄνομα.

Λέγοντες ὅμως ὅτι ὁ ἅγιος ἐδύνατο νὰ εἶναι καὶ ἄσχημος, δὲν διασχυρίζομεθα διὰ τοῦτο ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ πρέπει ἀφεύκτως νὰ εἶναι τοιαύτη· ἀλλὰ συγχρόνως οὐδὲ τὴν γνώμην τοῦ Κ. Μαυρογιάννη ἐντελῶς παραδεχόμεθα, καταδικάζοντες τὴν Βυζαντινὴν ζωγραφικὴν ὡς παντάπασιν ἀνεπίδεκτον κάλλους, καὶ δεσμεύουσιν εἰς ἀόρηκτους πέδας πᾶσαν τῆς τέχνης ἀνάπτυξιν. Ἄν δὲν ἀπατώμεθα, ὑπάρχουσιν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει εἰκόνες μὴ στερούμεναι καλλονῆς, ἀλλὰ καλλονῆς σοβαρῆς καὶ ἀξιοπρεποῦς, καὶ τοιαύτης, ὥστε οὐδὲν αἰσθημα ὑλικῆς ἀρεσκείας διεγείρει· ἐκ τοιούτων προτύπων ἐμπνευσθέντες, διεμόρφωσαν, ὡς νομίζομεν, τὸ πρῶτον τὴν γραφίδα αὐτῶν ὁ Κιμαβύνης καὶ Γιώτος, καὶ ὁ ῥυθμὸς αὐτῶν ἔχει περίπου πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν ζωγραφικὴν, ὡς ὁ τοῦ Φειδίου, ὁ αὐστηρὸς ἐκεῖνος καὶ ὑψηλὸς, εἶχε πρὸς τὴν γλυπτικὴν τῶν ἀρχαίων. Ἡ βυζαντινὴ γραφικὴ ἐστερεώθη τῷ ὄντι εἰς τύπον· ἀλλ' ὁ τύπος, καλῶς ἐννοούμενος, δὲν δεσμεύει ἀναγκάως, ἀλλ' ὁδηγεῖ, καὶ τὴν ἐξαχρεῖωσιν τῆς παρ' ἡμῖν τέχνης πρέπει ἴσως δικαιότερον ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὰς δυσμενεστάτας περιστάσεις ὑφ' αἷς ἐπ' αἰῶνας ἀσκαίττει, καὶ ἐφ' ὧν οὐδ' ἐμπειρία ἐδύνατο νὰ προσκτηθῇ, οὐδὲ μεγαλοφυΐα ν' ἀναπτυχθῇ.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι τὸ σοβαρὸν καὶ ἐπίσημον τοῦ βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ ἐμποδίζει τῆς τέχνης τὴν πρόοδον, δὲν ἔπεται ὅτι ἡ ἐκκλησία πρέπει νὰ ἀρνηθῇ τὸν χαρακτῆρα τοῦτον, τόσῳ σύμφωνον πρὸς τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς, ὡς δὲν μᾶς ἐπέρχεται νὰ εἰσαγάγωμεν καὶ τ' ἀγάλματα εἰς τὰς ἐκκλησίας ἡμῶν ἐκ προνοίας ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀγαλματοποιίας. Ἀληθῶς ἡ θρησκεία εἶναι μία τῶν πρωτίστων τροφῶν τῆς τέχνης, καὶ ἐκεῖ ὅπου ἀποκρούει τὰ καλλιτεχνήματα, ὡς παρὰ τοῖς διχμαρτυρουμένοις, ἡ ὅπου περιρρίκει αὐτὰ κατ' εἶδος καὶ κατὰ τύπον ὡς παρ' ἡμῖν, ἐκεῖ, πρέπει νὰ τ' ὁμολογήσωμεν, ἡ τέχνη χωλίζει, καὶ ἰσχνὴν τροφὴν λαμβάνει ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἀφορμῶν ἀναπτύξεως. Πρέπει νὰ τ' ὁμολογήσωμεν, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα καὶ νὰ τὸ διορθώσωμεν, διότι ὡς εἵπομεν, ἡ ἐκκλησία δὲν εἶναι ὑπηρετὶς τῆς τέχνης, ἀλλὰ τ' ἀνάπαλιν, οὐδ' ὅπως ἀποκτήσωμεν αὐτῆς Πραξιτέλει· καὶ Ἀπελλεῖς, θέλομεν προτρέψει ποτὲ τὰ ἔθνη ν' ἀνταλλάξωσι τὸν χριστιανισμόν ἀντὶ τῆς πολυθείας.

Οὐχ ἥττον ὅμως πρέπει νὰ εὐελπιζώμεθα ὅτι ὅταν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ εὐνομία φέρωσι βεβαιότητα τὸν

πλοῦτον, τὴν πλήρη διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρὸς τὰ καλὰ τάσιν καὶ παρ' ἡμῖν, ἐν μὲν τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ βυζαντινὸς ῥυθμὸς θέλει πάλιν παραγάγει ἔργα ἀξιόλογα διὰ τὸ εὐγενὲς καὶ ἀξιοπρεπὲς αὐτῶν κάλλος, ἐκτὸς δὲ τῆς ἐκκλησίας θέλει ἐπικρατήσῃ ῥυθμὸς ἀνετώτερος, πηγάζων καὶ ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τῶν νέων καλλιτεχνῶν, ἅτινα, πληροῦντα τὰ εὐρωπαϊκὰ μουσεῖα, πρέπει νὰ εἶναι τ' ἀντικείμενα ἀδιαλείπτου σπουδῆς παντὸς εἰς τὴν τέχνην ἐπιδιδόμενου, προσέτι ὅμως καὶ ἐκ τῶν γραμμῶν ἐκείνων τοῦ ἀμειμήτου κάλλους, αἱ παριστῶσι τὰ καθ' ἑκάστην ὑπὸ τὸ ἔδαφος ἡμῶν ἀνευρισκόμενα συντρίμματα τῶν ἀρχαίων τῆς γλυπτικῆς προτόντων, ὡς τέλος καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων σωζομένων τῆς ἀρχαίας ζωγραφικῆς ὑποδειγμάτων, ἅτινα εἰσὶν ἀμυδραὶ μόνον ἀντανakλάσεις τῶν ἀριστουργημάτων τῶν μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος ζωγράφων. P.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—οοο—

Ἀνέκδοτον ἐπίγραμμα Ἰακ. Ρίζου τοῦ Νερουλοῦ εἰς Ἐξαρχόπουλον.

Μὲ μάτια θειοφροκάπνιστα, μὲ φρύδια σὰν ἀγκάθια,
μ' αὐτιά ὡσὰν καλάθια,
Μὲ βαθυτάτους καὶ χωροὺς, ἀλλὰ κενοὺς, κροτάφους,
ὡσὰν Λιγίνης τάφους,
Μὲ μάγουλα τηγανητά, μὲ χεῖλη βουφηγμένα
πρασινομαυρισμένα,
Μ' Οὐραγγουτάγκου μέτωπον, μ' ἀγκυλωτὸ πηγῶν
μακρὸν ὡς τὸ Ζητοῦνι,
Μὲ μύτη μαντζανοειδῆ, μυιγῶν ἀπειρῶν χρεῖαν
ἤχων κρυφῶν ἀξίαν,
Μ' ἐπιδερμίδα ἔχουσιν λακέρδας χρῶμα σάπιας
καὶ μὲ κεφάλι πάπιας·
Ὁ μέγας Ἐξαρχόπουλος, Αἰγαίου στενοβράκης,
ἐμπνέεται συχνάκις
Ἀπὸ ταῖς τετραπόδαρχις τῆς Ἀρκαδίας Μούσας,
τὸν Μάϊον ψαλλούσας·
Ἰδού τον τώρα βεύγεται δυσχωνευσίας στίχων
ὠτοσχιζόντων ἤχων·
Ἀκουσέ τον, ἀκουσέ τον, ταῖς μύταις πλὴν σουμπῶσε,
καὶ πέντε μούντζαις δόστε.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

—οοο—

Φύλ. 291 σ. 52 ς. α. σίχ. 15 ἀντὶ ἀμαξῶν ἀνάγ. τραπεζῶν
• 292 • 87 • • 3 • συνηχοῦνται συνηχοῦσι
• 293 • 98 • • 5 • ἡ ἀνωτέρα • ἀνωτέρα
• • • 114 • • 22 • συνηθέστα- • οὐσιωδέ-
τον • στατον
• • • • • 32 • θ' ἀνεζητῶ- • θ' ἀνεζη-
μεν • τοῦμεν
• • • 116 • • 47 • ἄλλοτε • ἀληθῶς